

2001 SONRASI İSLAM ÜLKELERİ ARASI İLİŞKİLERDE RUSYA VE ABD ETKİSİ: İRAN, SUUDİ ARABİSTAN VE MISIR ÖRNEKLERİ⁷

Arş. Gör. Şahin ÇAYLI

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

sahincayli@duzce.edu.tr

ÖZET: 2001 sonrası dünyanın iki süper gücü olan Rusya ve ABD'nin; İslam ülkeleri arasındaki dış politikaların oluşumunda doğrudan veya dolaylı etkisi olduğu görülmektedir. Çalışmada örnek ülkeler olarak ele alınan İran, Suudi Arabistan ve Mısır'ın birbirileri ile ilişkilerine bakıldığında; ABD ve Rusya'nın baskın güç olduğu görülmektedir. 2003'te Irak işgali sonrasında Filistin Sorunu, Arap İsrail sorununda olduğu gibi bu ülkeler, ABD ve Rusya'nın etkisiyle farklı tutumlar sergilemişlerdir. Arap Baharı sürecinin başlangıcı ve sonrası sürecinde İran'ın politikaları Rusya ekseninde yer alırken; Mısır ve Suudi Arabistan'ın politikaları ise ABD politikaları doğrultusunda şekillenmiştir. Ortadoğu Bölgesi'nde İran, Suudi Arabistan ve Mısır arasında yaşanan güç rekabeti ve oluşan politikalar; Rusya ve ABD arasında yaşanan rekabetin belli ölçüde bu ülkelere yansımalarıyla oluşmaktadır.

ABD ve Rusya'nın enerji ve silah sanayileri en önemli sektörlerinden ikisidir. Ortadoğu Bölgesi'ndeki enerjinin varlığı, jeopolitik konumu ve bölgede yaşanan çatışmalar ve savaşlar, bölgeyi bu iki ülke için cazibe merkezi haline getirmektedir. İstikrarsız bir bölgede en çok alımı satımı yapılan şey silah olmakta ve enerji fiyatlarını artırmaktadır. ABD ve Rusya'nın enerji noktasında en önemli ülkeler arasında olması; ABD'nin Suudi Arabistan ve Mısır'a sattığı silahlar ve Rusya'nın İran'ı büyük bir pazar olarak görmesi, bu ülkeler arası ve bölgedeki ülkeler arasındaki ilişkileri doğrudan etkilemektedir. İran'ın Suriye politikaları Rusya ile birebir örtüşürken; Suudi Arabistan'ın politikaları ise ABD yanlısı olduğu görülmektedir.

Çalışmada Rusya ve ABD etkisiyle, Mısır, Suudi Arabistan ve İran'ın birbirleriyle ve bu diğer aktörlerle olan ilişkilerinin şekillendiği iddia edilerek, bunlar arası mevcut ilişkilerin incelenmesi suretiyle değerlendirme yapılmıştır. Bu aktörlerle arası ilişkilerin temelde çıkar eksenli geliştiği, çıkarlarını izleyerek büyük aktörlerle ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Çıkar eksenli kurulan ilişkilere göre de Rusya ve ABD uyumlu iktisadi ve siyasi tercihler yaptıkları anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, ABD, Mısır, İran, Suudi Arabistan, Uluslararası İlişkiler

RUSSIAN AND US IMPACT IN RELATIONSHIP BETWEEN ISLAMIC COUNTRIES AFTER 2001: IRAN, SUUDI ARABIA AND EGIPT EXAMPLES

ABSTRACT: Russia and the United States, two superpowers of the world after 2001; It appears that there is a direct or indirect influence on the formation of foreign policies between Islamic countries. When we look at relations with Iran, Saudi Arabia and Egypt, which are considered as exemplary countries in the study, The US and Russia are seen as the dominant force. Following the invasion of Iraq in 2003, the Palestinian Problem, in the Arab Israeli conflict, these countries exhibit different attitudes under the influence of the US and Russia. While the policies of Iran were in the axis of Russia in the beginning and after the beginning of the Arab Spring period; The politics of Egypt and

⁷ Bu makale 26-27 Kasım 2016 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen International Congress of Management, Economy and Policy adlı kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

Saudi Arabia have been shaped in the direction of US politics. The rivalry between the Iranian, Saudi Arabian and Egyptian powers and policies in the Middle East region; the competition between Russia and the USA is reflected in these countries to a certain extent.

The energy and arms industries of the US and Russia are two of the most important sectors. The presence of energy in the Middle East, Geopolitical position and conflicts and wars in the region make the region a center of attraction for these two countries. It is the weapon that is most often bought and sold in an unstable region and increases energy prices. The United States and Russia are among the most important countries at the point of energy; the fact that the US has sold weapons to Saudi Arabia and Egypt and that Russia sees Iran as a big market has a direct impact on the relations between these countries and the countries in the region. Iran's Syrian politics coincided with Russia; Saudi Arabia's policies seem to be pro-US.

In the study, it was alleged that the influence of Russia and the United States shaped the relations of Egypt, Saudi Arabia and Iran with those of other actors, the evaluation was made by examining the existing relations between them. The relations between these actors are mainly based on interests; following their interests, have reached the conclusion that they have established relationships with major actors. According to the associations established with the interests, it was understood that they made economic and political preferences compatible with Russia and the USA.

Keywords: Russia, USA, Egypt, Iran, Saudi Arabia, International Relations

GİRİŞ

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, Soğuk Savaş, 11 Eylül saldırıları uluslararası ilişkilerde son yüzyıllık periyodun en önemli dönüm noktalarındandır. Bu yüzyıllık periyotta ülkelerin sınırları, yönetimleri, ekonomileri, sosyal durumları değişirken; Uluslararası İlişkilerde de yeni yaklaşımlar ortaya atılmış, ekonomik gücün değeri ön plana çıkmıştır. Ülkelerin gündemlerinin en önemli konuları olan iktisadi, sosyal ve siyasal politikaların oluşumu sadece iç aktörler ve iç dinamiklerle oluşturulmamakta; dış dinamiklerin etkisi daha baskın hale gelmiştir. Bu bağlamda olmak üzere, büyük güçlerin, diğer aktörlerin politikalarının oluşumunu etkileme kapasitesi artmış ve zaman zaman doğrudan veya dolaylı bir şekilde diğer aktörlerin dış politikalarını ve diğer alanlara dair karar mekanizmalarını etkiler hale gelmiştir.

Yirmi birinci yüzyılda 190'dan fazla ülkenin olduğu günümüzde, dünyada rekabetin artması ile birlikte uluslararası sistemdeki aktörlerin politikalarının özüne çıkar kavramı yerleşmiştir. 2001 sonrası iki büyük süper güç olarak Rusya ve ABD, çıkarları doğrultusunda Ortadoğu ve dünyada ekonomi ve siyaseti yönlendirmektedirler. Dünyadaki kaynaklarının paylaşılması noktasında taraflı davranan bu iki ülke, Ortadoğu ve İslam ülkelerin birbirleriyle ilişkileri noktasında da sahip olduğu araçlar ile yönlendirilmede bulunmaktadır.

İran-Rusya ve Suudi Arabistan-Mısır-ABD ittifakı, Ortadoğu'nun siyasal politikalarını belirlerken aynı zamanda, dünyada da kutuplaşmayı artırmaktadır. Bölgenin sahip olduğu stratejik özellikleri, bu bölgenin yalnız bırakılmayacağı kadar önemli kılmaktadır. Çalışmada

görülmüştür ki, Rusya ve ABD ülkeleri bölgeye sadece çıkar eksenli baktığı müddetçe, bölgeden çatışma eksik olmayacaktır.

Teorik Çerçeve: Uluslararası İlişkilerde Çıkar Kavramı

Bireyin, devletin, çokuluslu şirketlerin, sivil toplum örgütlerinin, uluslararası kuruluşların, devlet altı veya devlet ötesi oluşumların her birinin kendine has çıkarlarını maksimize edecek bir yöntemi olduğu aşikârdır. Kimi bunu işbirliğinde görürken kimisi de çıkarını askeri gücünü artırmada görmektedir. Bu çalışmada realizm yaklaşımının perspektifinden çıkar kavramı incelenmiştir.

Realizme göre uluslararası ilişkilerin temelinde kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan devletler arasındaki güç mücadelesi bulunmaktadır. Realizm temel olarak uluslararası ilişkilerde; aktörlerin devletlerden ibaret olduğu, devletlerin rasyonel davranarak çıkarlarını en üst seviyeye çıkaracak politikalar izledikleri, bu ilişkilerde de güçler arasında bir hiyerarşik yapılanmanın söz konusu olduğu bir güç dengesinin var olduğu varsayımı bulunmaktadır (Yılmaz, 2008: 28).

Machiavelli, 1513'te yazdığı Prens adlı eserinde, hükümdarın hiçbir başka gücün vesayeti altına girmeden, ülkesinin ve halkının çıkarlarını her ne pahasına olursa olsun koruması gerektiğini, bunun için hükümdarın ahlaki normlarından uzak durarak, gerektiğinde tilki gibi kurnaz, gerektiğinde aslan gibi cesur hareket etmesi gerektiğini işaret eder. Machiavelli'nin bu görüşleri, siyasetin “rasyonel bencillik” ve “çıkar” temelinde yeniden tanımlanmasına ve modern bir hal almasına yol açmıştır (Kurubaş, 2012: 16).

Hans Morgenthau uluslararası politikanın temel amacının güç arayışı ve güç mücadelesi ile özdeşleştirmiş ve ulusal çıkarı da güç kavramı ile tanımlamış ve realist yaklaşımın merkezine de bu kavramı yerleştirmiştir (Özdemir, 2016: 116).

Uluslararası sistemin en önemli aktörleri olan devletlerdir ve her devletin kendi ulusal çıkarları bulunmaktadır. Bu çıkarları doğrultusunda devlet bütün imkânlarını seferber etmektedir. Devletler arasında çıkarların ortak olması durumunda devletler arasında çatışmada muhtemel olabilir. Devlet çıkarlarında moral ilkelere bakılmaz ve ulusal gücün sağlanması için rasyonel hareket edilir (Rövşen: 11).

İran- Rusya İttifakının Bölgesel ve Küresel Güç Mücadelesindeki Etkisi

İran ve Rusya'nın petrol ve doğalgaz rezervlerinin varlığı, iki ülkenin daha çok birbirlerine bağlanmasına neden olmuştur. Bu enerjinin çıkarılması, pazarlanması, dağıtılması ve güvenliğinin sağlanması noktasında iki ülke işbirliğine gitmişlerdir. ABD'nin bölgede varlığını hissettirmesi bu iki ülkeyi rakip olmaya değil müttefik olmaya zorlamıştır.

Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanı olması ile birlikte İran, Batı ile ilişkilerini geliştirirken doğuya yönelik siyasetinden de vazgeçmemiştir. Moskova ve Tahran arasındaki üst düzey

ziyaretler gerçekleştirilmiş; Ağustos 2014'te iki ülke arasında petrol karşılığı mal anlaşması imzalanmıştır. Rusya'nın, İran'dan günlük 500 bin varil petrol alması, karşılığında petrolün değeri kadar malı İran'a satması ve ilki arasındaki ticaretin 20 milyar dolara çıkması hedeflenmiştir. İran, Kasım 2014'te Buşehr'de iki nükleer santral daha inşa etmesi için Rusya ile anlaşmıştır (Sinkaya, 2016: 24).

Sovyetler ve ABD arasında mücadele alanlarından biri olan Ortadoğu, Sovyetler sonrasında da yine Rusya-ABD arasında bir mücadele alanı olmaya devam etmektedir. Hatta Moskova Ortadoğu'yu, ABD'nin Bağımsız Devletler Topluluğu politikasına misilleme aracı olarak kullanmaktadır. Rusya'nın Suriye'ye silah satması ve Esat'a olan desteği, HAMAS liderlerini Moskova'da ağırlaması, İran'ı uluslararası arenada desteklemesi gibi adımlar ABD'yi tedirgin etmektedir. Rusya bu politikalarla kendi etkisini artırıp, ABD etkisini kırmak, bölge ülkelerine sattığı teknolojiden gelir elde etmek, dünya enerji piyasalarına hâkim olmak istemektedir (Orsam, 2012: 7).

SSCB'nin yıkıntılarında Rusya gibi bir süper güç çıkaran Putin; Rusya'yı ilk önce ekonomik olarak ayağa kaldırmıştır. Bölgede ve dünyada ticaret ve ekonomisini geliştiren Rusya, askeri gücünü de ortaya koyarak siyasi ağırlığını uluslararası sistemde hissettirmiştir. SSCB'nin yıkılması ile ABD'nin tek kutuplu dünya düzenindeki başat aktör olma pozisyonu, Rusya'nın ve gelişmekte olan Hindistan, Çin, Brezilya gibi süper güçlerin oluşturmuş oldukları güç dengesi ile sarsılmıştır. Suriye ve Irak örneklerinde de görüldüğü gibi, ABD'nin her istediğinin olmadığı bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır.

Rusya'nın İran ile olan siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri, ABD'ye karşı Ortadoğu'da güç dengesi kurma noktasında stratejik önem taşımaktadır. Rusya, İran ile nükleer ve askeri alanlardaki ilişkileri geliştirecek adımlar atmıştır. ABD'nin İran'a uyguladığı ambargolara rağmen Rusya, İran ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek amaçlı politikalar üretmiştir ve ABD'nin İran'a uyguladığı ambargolar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Rusya ve ABD, İslam ülkelerinin savunucusu olma ve bu ülkelerdeki halk nezdinde kendilerini haklı göstermek adına söylem noktasında bu ülkelerin yanında gibi görünmeye çalışarak ve her türlü desteği verdiklerini ifade etmektedirler. Filistin meselesinde İslam ülkelerinin tezini savunan bu ülkeler, eylem boyutuna gelindiğinde BM'den İsrail aleyhine karar çıkmasına izin vermemektedirler. Rusya ve ABD'nin uyguladığı politikalara baktığımızda her iki ülkede çıkarları doğrultusunda bölgede ekonomik, siyasi ve askeri politikalar geliştirmektedirler. Bu politikalar İslam ülkelerinde nice çatışma ve savaşın kaynağı pozisyonundadır.

Suriye krizi İran ile Rusya'yı daha da birbirine yaklaştırmıştır. Rusya, batı ile yaşanan Nükleer krizi zamanında İran'ın yanında durmuştur. Aralarında bulunan Hazar Denizi'nin paylaşımı, enerjinin taşınması, bölgesel çıkarlar gibi sorunlara rağmen iki ülke işbirliğini geliştirme yoluna gitmiştir. Libya, Mısır, Irak, Tunus, Cezayir gibi ülkelerde söz söyleyemeyen Rusya, Suriye de bu fırsatı kullanmış; batı bloğunun karşısında İran ve Çin ile

birlikte bir set olmuştur. İran ve Rusya arasındaki bu yakınlaşma, ABD'nin Basra ve diğer bölgelerdeki etkisini de sınırlandıracaktır.

İran ve Rusya, ABD'nin Irak ve Afganistan işgali sonrası, ABD'nin Ortadoğu da etkinliğinin artmasından rahatsız olmuşlardır. ABD'nin bölgede artan askeri üslerinin sayısı iki ülke tarafından kendi çıkarları doğrultusunda tehdit olarak algılanmıştır. NATO'nun yine doğuya doğru genişlemesi bu iki ülkenin birbirleriyle ittifak etmelerini daha çok zorunlu kılmıştır. İran'a nükleer enerji ve silahlanma noktasında özellikle Batıdan gelen aşırı baskı, Rusya'nın yardımlarıyla hafiflemiş durumdadır. Rusya, İran'a vermiş olduğu siyasi, ekonomik ve askeri desteğin karşılığını; ABD'nin Ortadoğu'daki politikalarının İran ile yaptığı ittifakla bozulması sayesinde almıştır. Rusya askeri olarak İran'a sattığı silahlarının devamının geleceğini beyan etmektedir.

Suudi Arabistan ve ABD İlişkileri

Suudi Arabistan'ın ekonomisinde en yüksek geliri petrolden elde ettiği kazanç oluşturmaktadır. Bunun yanında Turizm'den de iyi gelir elde eden Suudi Arabistan'ın sanayi noktasında bölge ülkelerine göre geri olduğu söylenebilir. Petrolün biteceğini göze alan Suudi yönetimi sanayi kaynaklı yatırımlara önem vermektedir. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ülke ekonomisini derinden etkilemektedir. ABD ile Suudi Arabistan arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin özünde petrol vardır. Dünyadaki en büyük petrol rezervlerine sahip olan Suudi Arabistan, ABD için vazgeçilmez bir müttefik ve stratejik ortak olarak algılanmaktadır.

Suudi Arabistan kamu gelirlerinin % 85-90'ı, ihracat gelirlerinin ise %90'ı petrol sektöründen elde etmektedir. Ülkenin hidrokarbon kaynaklarına ulaşabilmesi sayesinde petrol arıtma ve petrokimyasal üretim kapasitesinde önemli artışlar sağlanmıştır. Petrol gelirleri ve ucuz enerji ise; tarım sektörünü, demir çelik ürünleri, inşaat malzemeleri, gıda işleme, mühendislik, kimyasallar ve metal üretimi gibi sektörleri geliştirmektedir (İGEME, 2011: 4).

2012 yılı itibariyle 29.3 milyar dolar tutarında tarımsal ithalat gerçekleştiren Suudi Arabistan, gıda ihtiyacını büyük ölçüde ithalatla karşılamaktadır. Bölgede en çok ithalat yapan ve dünyadaki 14. Büyük ithalatçı olan Suudi Arabistan; 2011 verilerine göre, Brezilya'dan 2.7 milyar dolar, Birleşik Arap Emirlikleri'nden 1.15 milyar dolar ve Amerika'dan 1.14 milyar dolar ithalat yapmıştır (DEİK, 2015: 12).

Bahreyn'de bulunan Amerikan 5. Filosu, bu ülkenin bölgedeki operasyonlar noktasında önemli bir üssü olarak bulunmaktadır. 2011 Şubat ayında Arap Baharı kapsamında Bahreyn'de yapılan Şii kaynaklı ayaklanma, Suudi Arabistan'ın askeri ve ABD'nin siyasi desteği ile şiddetle bastırılmıştır. Bahreyn'in sahip olduğu doğal kaynaklar ve stratejik jeopolitik konumu, bu ülkeyi kendi başına bırakılamayacak kadar önemli kılmış ve burada çıkacak Şii ayaklanmasının diğer Şii bölgeleri cesaretlendirmemesi noktasında da özel hassasiyet gösterilmiştir.

Suudi Arabistan'ın terör ve bölgesel gelişmeler noktasında politikaları ABD ile örtüşmektedir. Suudi Arabistan'ın, Yemen'de darbe girişiminde bulunan Husi'lere karşı yaptığı hava hareketine, ABD tarafından lojistik ve istihbarat desteği sağlanmış; Mısır, Fas, Ürdün, Sudan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar'da destek vermiştir. Mısır askeri destek olarak da hazır olduğunu duyurmuştur.

Dünyanın en büyük silah tedarikçisi olan ABD, 2008 rakamlarına göre %38.4 Pazar payı ile Ortadoğu ülkeleri başta olmak üzere dünyanın büyük kısmına silah sistemleri ve teknolojileri ihracatında birinci sıradadır. ABD'yi bu alanda %17 Pazar payına sahip olan Rusya izlemektedir. Gelişmekte olan ülkelerle yapılan geleceğe yönelik silah transfer anlaşmalarında ise 2008 yılınıA göre ABD payını %70.1'lere kadar çıkarmaktadır. Rusya ise %7.8'te kalmıştır (Beriş ve Yılmaz, 2012: 15).

Amerikan Savunma Bakanlığı'nın 2010 yılında kongreyi bilgilendirmesiyle birlikte, 84 adet F-15SA tipi savaş uçağı ve 190 adet helikopter, gece görüş sistemleri, füzeler, elektronik ateşleme, hedef belirleme ve radar sistemleri ve gelişmiş bombaların satışı kararlaştırılmıştır. Bunun yanısıra Suudi Hava Kuvvetleri'nde kullanılan 70 adet F-15S savaş uçağının modernize edilerek F-15SA tipine yükseltilmesi silah paketinin içinde bulunmaktadır. Bu silah anlaşmasının tutarı 60.555 milyar tutacağı ve Suudi Arabistan'ın donanmasını güçlendirmek içinde 30 milyar dolarlık bir paket içinde görüşmeler yürütüldüğü ifade edilmektedir (Pirinççi, 2011: 66).

Mısır İç ve Dış Politikasında ABD'nin Yeri

Nasır dönemi ekonomi kapalı bir niteliğe sahipken, Enver Sedat döneminde ekonomi biraz daha dışa açılma eğilimi göstermiş, Mübarek döneminde ise ekonominin dışa açılımı hızlanmışır. Özelleşmelerin arttığı Mısır'da, IMF ve Dünya Bankasından alınan borçlar önemli yer tutmuştur. İsrail'in güvenliği noktasında Batı için çok önemli bir müttefik olan Mısır, siyasi politikalarında Batı yanlısı bir eğilim izlemiştir. Batı ile yapılan ikili anlaşmalar; ekonomiyi, siyaseti ve askeriye şekillendirmiştir.

IMF'den standby anlaşmalarıyla kredi alınması sonrası, IMF tarafından önerilen özelleştirme önerileri ve ekonomide reform önerileri kamuoyu tarafından tepki ile karşılanırsa da yavaş yavaş hükümet tarafında hayata geçirilmeye çalışılmışır. IMF'nin ve Batının istediğı reform çalışmaları sonrası ülkede yabancı yatırımlar artmaya başlamış, artan döviz girişleri ile birlikte ekonomide canlılık sağlanmaya çalışılmışır. Mısır'ın AB ile ilişkileri, IMF ve Dünya Bankasından alınan kredilerle daha da gelişmiştir.

Genç nüfusun fazla olması işsizliğı tetiklemektedir. Cari açık, enflasyonun yüksek olması, adalet sisteminin tam işlememesi, zayıf eğitim sistemi, göç, konut eksikliği, doğal kaynakların yetersizliği ülkenin büyük sıkıntılarındanır. 2012 yılı itibariyle nüfusu 80 milyonu geçen Mısırdaki, Kişi Başına Milli Gelir 3188 dolar olmuş, Enflasyonda yüzde 7 olarak gerçekleşmiştir (İstanbul Ticaret Odası, 2013: 3).

2004 yılında Mısır ve ABD arasında imzalanan protokol uyarınca Nitelikli Sanayi Bölgelerinde üretim yapan firmaların ürettikleri malı ABD'ye gümrük vergisi olmaksızın sokulmasına izin verilmektedir. Anlaşmaya göre burada üretilen malların en az yüzde 10,5'i oranında İsrail girdisi kullanılarak üretilmelidir (DEİK: 7).

Mısır'ın en önemli ticari ortağı ABD'dir. Mısır Amerikan buğdayının en büyük alıcısı ve diğer tarım ürünlerinin, makine ve ekipmanlarının önemli ithalatçısı durumundadır. Mısır'daki yatırımcı ülkelerin başında ABD ve İngiltere gelmekle birlikte, bu ülkeler Mısır Ticaret politikalarında önemli etkiye sahiptirler (İGEME, 2011: 13).

Dünya Ticaret Örgütü istatistiklerine göre Mısır 2011 yılında 59 milyar dolarlık ithalat ile 31 milyar dolar ihracat yapmıştır. Mısır ihracatında en önemli yeri AB ülkeleri ve ABD almaktadır (Giv, 2013 : 4).

Mısır ordusu ülkede her zaman ekonomi ve siyasette ağırlığını korumuştur. Asker kökenli Nasır, Enver Sedat ve Mübarek iktidarlarının toplamı 50 yıldan fazla sürmüştür. Bu üç askeri kökenli lider sonrasında Mısır'da tam bir enkaz kalmıştır. Bu üç lider döneminde kendi bağımsız politikalarını oluşturmaktan uzak olan Mısır, ilk defa halkın seçimiyle başa gelen ilk sivil cumhurbaşkanı Mursi'nin, mısır ordusunun başı Sisi tarafından devrilmesi sonrası demokrasiden, ekonomik istikrardan çok uzakta bir görüntü çizmektedir. AB'nin ve özellikle ABD'nin Mısır Ordusu ile ilişkileri her zaman iyi olmuştur. Batı ordu üzerinden güçlü askeri ilişkilerini, güçlü ekonomik ve siyasi ilişkilere çevirmeyi başarmıştır. Batı tarafından Mursi'ye verilmeyen siyasi destek Sisi'ye verilmiş ve Sisi'nin Mısır'da demokrasiyi yerleştirmeye çalıştığı algısı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli çıkarlarından birisi İsrail'in güvenliğidir. Bu noktada gücü kontrol altında olan bir Mısır, İsrail'in güvenliği için çok önemlidir. Mısır'ın İsrail'i tanımasıyla Arap ülkeleri ile arası bozulmuş, sahip olduğu dış borçlar ve istikrarsızlık nedeniyle Camp David gibi bir anlaşmayı imzalamak durumunda kalmıştır. Mübarek döneminde İsrail ile ilişkiler sürekli geliştirilmeye çalışılmıştır. Mursi döneminde İsrail ile olan gerilimli ortam, İktidara gelen Sisi döneminde ortadan net bir şekilde kaldırılmıştır.

Mısır'da en etkin guruplardan biri olan Müslüman Kardeşler topluluğu 1980 sonrası ülkede taraftarlarını artırarak daha etkin bir konuma gelmiştir. Mübarek karşısında muhalefet olarak seslerini zaman içerisinde yükseltmişlerdir. Müslüman Kardeşlerin çizgisi batı yanlısı iktidarın karşısında olduğu için dış destekten yoksun kalmış ve ülke içinde de baskılanmıştır. Mübarek ABD'den aldığı dış desteği iç muhalefeti baskılamada etkin kullanmıştır. Mübarek'in devrilmesi sonrasında başa geçen Müslüman Kardeşler adayı Muhammet Mursi, batının siyasi desteğini alamamıştır. Sisi tarafından devrilen Mursi'li Müslüman Kardeşler ülkede terör örgütü olarak ilan edilmiştir.

Coğrafi konum olarak hem Afrika'ya hem Ortadoğu ya hitap edebilen Mısır, ülke topraklarının çoğunun çöl olması noktası ile de bir dezavantaja sahiptir. Su kaynakları

noktasında ciddi sıkıntıları bulunan ülkenin, komşu ülkeler ile bu noktada ciddi problemleri bulunmaktadır. Mısır, sahip olduğu sınır problemleri ve bulunduğu istikrarsız bölge nedeniyle, bölgede en güçlü ordulardan birisine sahiptir.

17 Eylül 1978 Camp David Antlaşması sonrası, Mısır ve İsrail arasında barışın ve Mısır'da istikrarın sürmesi için, ABD tarafından Mısır'a her sene askeri ve ekonomik yardım yapılmaktadır. Bu yardımların oranı sürekli değişse de, askeri yardımın 1987 yılından beri miktarı her sene 1,3 milyar dolar olarak gerçekleşmektedir. ABD, Mısır'a 2014 yılında 1,3 milyar dolar askeri yardım, 250 milyon dolar da ekonomik yardım yapmasına karar vermiştir (Göçtürk, 2016: 16).

ABD ve Rusya Etkisinde; Suudi Arabistan, Mısır ve İran İlişkileri

Mısır'da Mübarek sonrası başa geçen Muhammet Mursi, bölgede ve dünyada yeterince ekonomik, siyasi ve askeri destek görememiştir. Sisi tarafından darbe ile devrilen Mursi sonrasında ise; Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri milyarlarca dolarlık yardım sözü vermiştir.

Üçü de otoriter bir yönetime sahip olan Suudi Arabistan, Mısır ve İran; İslam ülkelerinin temsilcisi olma noktalarında birbirleriyle yarışmaktadırlar. Suudi Arabistan Vahhabiliği bölgede ve dünya da yaymaya çalışırken, İran Şiiliği bölgeye ve dünyaya yayma politikası izlemektedir. Söylemlerinde her zaman İslam aleminin sıkıntılarını dile getiren bu üç ülke, kendi yönetim ve anlayışlarını rol model olarak diğer ülkelere pazarlamaktadırlar.

İran ve Suudi Arabistan ilişkileri sadece iki ülke arasındaki dengelerden oluşmamakla birlikte; ABD ve Rusya'nın yanında Çin'de artık bölgede varlığını hissettirmektedir. Çin'in temel enerji kaynaklarından olan bu iki ülke, kendi arasındaki rekabeti şekillendirirken; ABD, Rusya ve Çin arasında kendi politikalarını belirlemektedirler. ABD'nin İran ile yakınlaşması ve 11 Eylül yasa tasarısı ile Suudi Arabistan'a dava açılmasının yolunu açması, Suudi Arabistan'ı bölgedeki güç dengesinin bozulmaması noktasında Çin gibi büyük bir güç arayışına itmiştir.

Bu üç Ortadoğu ülkesi bölgesinin en önemli ülkelerinden olmakla birlikte birbirleriyle güç ve çıkar odaklı bir rekabet içerisindedirler. Bu son yıllarda bu üç ülkenin yapmış olduğu savunma harcamalarından, aldıkları silah ve savaş teknolojilerinden de anlaşılmaktadır.

İran, Rusya'nın silah pazarının önemli bir müşterisi iken; Suudi Arabistan ve Mısır ise ABD'nin silah pazarının müşterileridir. Bu bölge ülkelerinin aralarında bulunan siyasi ayrılıklar, bölgede silahlanma yarışını artırmaktadır. Suudi Arabistan'ın savunmasını güçlendirmek için aldığı silahlar karşısında, İran'da kendi savunma sanayini geliştirmek için fazlasıyla harcama yapmaktadır.

Basra körfezinin jeopolitik stratejik konumu, dünyanın en önemli enerji sağlayıcılarından İran'ı ve Suudi Arabistan'ı rekabete sevk etmektedir. Basra Körfezinin bir tarafında İran ve

diğer tarafında Suudi Arabistan, sahip oldukları enerjiyi güvenli bir şekilde dünyaya iletme noktasında, ABD ve Rusya'nın da yönlendirmeleriyle bu bölgede askeri rekabet halindedirler.

ABD'nin İran'a olan ambargoları kaldırmasıyla birlikte, Tahran ve Washington arasında erimeye başlayan buzlar Riyad yönetimi tarafından kaygıyla izlenmektedir. Riyad ve Tahran arasındaki en önemli problemlerden biri olan Yemen'de, Suudi Arabistan mevcut yönetime destek verirken İran ise Şii Husi kabilesini desteklemektedir.

SONUÇ

ABD ve Rusya'nın İslam ülkeleri üzerinde uyguladığı politikalar, bu ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler arasındaki uçurumu artırmaktadır. İran ve Suudi Arabistan arasındaki rekabette olduğu gibi, iki ülke arasındaki ilişkiler bölgesel rekabetle birlikte vahşi bir güç mücadelesine dönüşmektedir. ABD ve Rusya'nın çıkarları doğrultusunda bakıldığında; Mısır, Suudi Arabistan ve İran arasındaki ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler; bu iki ülkenin dış politikaları doğrultusunda şekillenmeye devam edecektir.

İran'ın dış politikada birincil önceliği Şii nüfusunun ve etkinliğinin bölgede ve dünyada artmasıdır. Kendisini öncelikli olarak Şii dünyasının lideri ve sonrasında da İslam dünyasının lideri gibi konumlandırıp, dünyada söz söylemeye çalışmaktadır. Bu noktada Sünni ülkelerinin yükselişini ve gelişimini kendi çıkarları doğrultusunda tehdit algılamaya devam edecektir. Bu noktada Suudi Arabistan ile olan ilişkilerinin daha da gerginleşmesi beklenmektedir.

Bölgenin siyasi kültürü otoriter yönetimleri desteklemektedir. Bölgede ordular üzerinden çok iyi ilişkiler kuran ABD ve Rusya, kendilerine yakın mevcut yönetimlerin devamında ısrarcı olacaklardır. Dünyada yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm neticesinde ise, bölge halkları daha fazla temsil hakkı isteyecek buda iç ve dış çatışmaları tetikleyecektir. ABD ve Rusya'nın Uluslararası sistemdeki konumu bölgede ve dünyada kutuplaşmayı artırmaya aday görünmektedir.

KAYNAKÇA

Yılmaz, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi, Stratejik Araştırmalar Dergisi, 1 (1), 27-65

Özdemir, H. Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63 (3), 113-144, Erişim Tarihi: 11 Kasım 2016, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423870245.pdf>

İbrahimov, R. Uluslararası İlişkilerde Realistler ve Realizm Paradigması, Qafqaz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Baku/Azerbaycan, Erişim Tarihi: 11 Kasım 2016, http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1030_350.pdf

Orsam (2012). Rusya'nın Ortadoğu Politikası (Rapor No. 125). Ankara: ORSAM

Beriş, H. E. (2012). Dünyada ve Türkiye'de Savunma Harcamalarının Demokratik Denetimi. Murat YILMAZ (Ed.), 1-65, Stratejik Dünce Enstitüsü, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/ORDU%20DENETIM%20ANALIZ.pdf>, (10.11.2016)

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Mısır Ülke Bülteni, Erişim Tarihi: 10 Kasım 2016, http://www.corlutso.org.tr/uploads/docs/misir_ulke_raporu.pdf

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Merkezi. (2011, February). Mısır Ülke Raporu, Erişim Tarihi: 10 Kasım 2016, http://www.een.kso.org.tr/up/dene/Misir_ulke_raporu_2011.pdf

Güçtürk. Y. (2016). Devrimden Darbeye Mısır'da İnsan Hakları. Erişim Tarihi: 10 Kasım 2016, http://file.setav.org/Files/Pdf/20160125105519_devrimden-darbeye-misirda-insan-haklari-pdf.pdf

Özden Y. S. (2011, Ocak). Suudi Arabistan Ülke Raporu, Ankara: İGEME

Pirinççi, F. (2011, Temmuz-Ağustos). ABD- Suudi Arabistan Silah Anlaşması, Ortadoğu Analiz, 3 (31-32), 65-73

Kurubaş, E. (2012, Ocak). Uluslararası İlişkiler Düşüncesi ve Dünya Politikasında Değişimi Anlamak, KKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (1), 9-34

Girişimci İşadamları Vakfı. (2013, Şubat). Giv Dış İlişkiler E-Bülteni. Erişim Tarihi: 10 Kasım 2016, <http://www.giv.org.tr/userfiles/files/MISIR%20C3%9CLKE%20B%C3%9CLTEN%C4%B0.pdf>

İstanbul Ticaret Odası. (2013, Eylül). Mısır Ülke Raporu. Erişim Tarihi: 10 Kasım 2016, <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0002503.pdf>

Sinkaya, B. (2016, Ocak-Şubat). İran-Rusya Ekseni, Ortadoğu Analiz, 8 (72) : 22-25

Deik (2015). Suudi Arabistan Ülke Bülteni, 11 Kasım 2016, file:///C:/Users/pc/AppData/Local/Temp/%25c3%259clke_B%25c3%25bclteni.pdf

